

Nr 284.

Av herr **Jönsson** i Rosshol, *angående ytterligare gottgörelse till vissa jordägare i Rösta by inom Ås socken för vissa av kronan gjorda markförvärv.*

Under de senare åren efter krigsutbrottet har kronan i allt större utsträckning inom olika delar av vårt land av enskilda förvärvat markområden avsedda att användas bland annat för militära ändamål såsom t. ex. anläggning av flygfält och skjutfält. I de fall, då frivillig avhändelse icke kunnat ernås, torde erforderliga markområden ha förvärvats genom expropriationsförfarande.

Esomoftast ha dylika frivilliga försäljningar, som tillkommit under trycket av expropriationshot, utlöst starkt missnöje trots den jämförelsevis goda ersättning, som erhållits, enär de stamhemman, från vilka avyttringar skett, genom avstyckningarna försämrats i avseende å ägoslagens sammansättning, genom olämplig gränsdragning eller därigenom att värdefull och för stamhemmanen erforderlig stödskog eller betesmarker frångått. Oviljan har givetvis ökat i den mån vederbörande säljare dessutom drabbats av höga skatter å vederlaget för den egendom, som han oftast mot sin vilja nödgats avhända sig.

Under åren 1942—1944 förvärvades av kungl. arméförvaltningen för kungl. Jämtlands fältjägarregementets räkning i Ås socken ett inom den s. k. Nifsåsskogen beläget område, som utgjorde utskiften till 23 jordbruksfastigheter inom Rösta by i nämnda socken. Området, som hade en areal av 399 hektar och var avsett att användas till skjutfält, utgjordes i huvudsak av produktiv skogsmark och endast till mindre del av myrmarker. Med hänsyn till storlek, läge och befintlig bebyggelse ansågs den i ett block sammanhängande utskogen till Rösta by tjänlig som övningsterräng, särskilt med hänsyn till övningsskjutning med tyngre vapen, som numera förekomma även vid infanteriregementen.

Frågan om nämnda markförvärv blev aktuell under år 1941. Framlidne jägmästaren E. Ouchterlony, som erhöll uppdrag av kronan att framlägga preliminära beräkningar, upprättade efter en schematisk okuläruppskattning av skogstillgången förslag till försäljningsvärden. På grundval av nämnda av Ouchterlony framlagda beräkningar inleddes under hösten 1942 underhandlingar med de markägare, som hade sina utskiften å Nifsåsskogen. Det må redan nu framhållas såsom anmärkningsvärt, att kronan för genomförande av ett markförvärv av denna storleksordning, vilket mest haft karaktär av tvångsförsäljning och som delvis måst företagas genom expropriation, baserat sina ersättningar på så pass lösa uppgifter. Ouchterlony, som vid

denna tidpunkt var 73 år och för övrigt avled under förrättningen, företog nämligen på ifrågavarande skiften icke någon som helst siffermässig uppskattning av virkesförråden genom linje- eller provytetaxering utan grundade hela sin beräkning på subjektiva bedömningar vid en synnerligen schematisk översyn av skiftena samt på mycket föråldrade beräkningsgrunder. Att dessa beräkningar icke voro hållbara framgick också vid det expropriationsförfarande, som senare ägde rum beträffande 11 hemmansägare tillhöriga utskiften.

Förhandlingarna om markförvärvet med de 23 ägarna till berörda markområde fortgingo hela hösten 1942. Kronans representant, som sökte förmå ägarna att frånträda utskiftena till de av Ouchterlony föreslagna priserna, uppträdde därvid i ett flertal fall — allt enligt samstämmiga uppgifter — synnerligen aggressivt och framhöll bland annat, att överlåtelsena voro brådskande, att expropriationsförfarande skulle tillgripas om frivillig uppgörelse icke komme till stånd, samt lät säljarna tillika förstå, att de under sådana förhållanden med säkerhet skulle tilldömas avsevärt lägre ersättningar än de erbjudna. Inför dessa argument föllo 11 av de 23 markägarna till föga och förmåddes påteckna dem förelagda försäljningskontrakt.

Av de övriga 12 ägarna, vilka erbjudits ersättning efter samma normer som de »frivilliga» säljarna, sammanslöto sig 11, vilka vägrade godtaga den erbjudna ersättningen samt påyrkade expropriation. För bevakande av deras intressen anlätades juridiskt biträde samt såsom skoglig expert civiljägmästaren Björn Hagström.

Vid den utredning, som därvid företogs av Hagström, visade det sig, att de erbjudna ersättningarna voro baserade på ytterst schematiska beräkningar av de ifrågavarande skiftena utan hänsynstagande till ett flertal betydelsefulla faktorer, såsom arealen produktiv skogsmark kontra impediment, skogsbeståndets sammansättning och ålder, de eventuella hemskiftenas möjlighet att tillgodose stamhemmanets behov av husbehovsvirke och stödskog samt hemmanens behov av betesmarker m. m. Särskilt anmärkningsvärt framstod det faktum, att hänsyn icke tagits till den lagstridiga fastighetsbildning, som blev följderna av en dylik tvångsförsäljning. De flesta fastigheterna kommo sålunda att lida brist på husbehovsskog, och vissa blevo helt utan skogstillgång. Mot bakgrund av den synnerligen stränga tolkning av jorddelningslagen, som tillämpas vid den fria fastighetsbildningen, är det förvånansvärt, att ifrågavarande avstyckningar överhuvud kunde få komma till stånd.

De 11 fastighetsägare, som underkastade sig expropriationsförfarande, hade för en sammanlagd areal av 226 hektar före expropriationen erbjudits en ersättning av cirka 96 000 kronor eller 425 kronor per hektar. Den av Hagström företagna värderingen av samma skiften, vilken stöddes på linjetaxering av skiftena samt på en ingående undersökning av förhållandena på varje fastighet, slutade på en totalsumma av 188 000 kronor, motsvarande 832 kronor per hektar eller nära det dubbla värdet. Trots att från kronans sida försök gjordes att försvara de först erbjudna ersättningarna fann expropriationsnämnden sakägarnas på Hagströms värdering stödda anspråk fullt be-

rättigade och tilldömde dem en sammanlagd ersättning av 193 200 kronor eller något mera än vid värderingen fastställdts, beroende på att en icke preciserad ersättning för skada och intrång hade påyrkats utöver de angivna beloppen, vartill viss hänsyn ansågs böra tagas vid nämndens fastställande av de slutgiltiga ersättningarna. Det sakägarna tilldömda beloppet motsvarar 855 kronor per hektar.

Denna uppenbara skillnad mellan av kronan erbjuden ersättning, cirka 96 000 kr., och tilldömt belopp, 193 200 kr., talar för att de av kronan gjorda erbjudandena grundade sig på uppenbart felaktiga premisser samt att de 11 hemmansägare, vilka av olika anledningar läto sig förmås att sälja sina skiften mot de vederlag, som grundade sig på samma premisser, kommit i en mycket ofördelaktig ekonomisk ställning, vartill de med hänsyn till vad som förevarit måste anses utan skuld.

Av en av Hagström upprättad sammanställning, vilken bifogas, framgår namnet på de 11 jordägare och beteckningen på dem tillhöriga fastigheter i Rösta by, från vilka ifrågavarande utskiften avstyckats och överlåtits till kronan. Av denna sammanställning, som uppgjorts i anslutning till ett av Hagström avgivet värderingsinstrument beträffande ifrågavarande utskiften — vilket i stencilerat tryck kommer att snarast tillställas utskottets ledamöer — framgår, att den av ifrågavarande markägare försålda, icke exproprierade totala arealen utgjort 173,08 hektar, därav 147,67 hektar produktiv skogsmark, 2,65 hektar odlad jord och 22,76 hektar myrmark, samt att den totala ersättningen uppgått till 74 311 kr., motsvarande 429 kr. per hektar.

Enligt Hagströms värdering av nämnda utskiften, vilken är baserad på samma utgångsvärden, som godkänts av expropriationsnämnden beträffande övriga skiften — priser och arbetskostnader äro desamma, d. v. s. 1942 års värden — har erhållits ett presumerat saluvärde av 154 879 kr., som sålunda med icke mindre än 80 568 kr. överstiger det vederlag, kronan lämnat för sitt markförvärv. Såsom framgår av värderingsinstrumentet och tablån har totalsumman enligt Hagströms värdering eller 154 879 kr. framkommit därigenom att särskilda beräkningar gjorts beträffande 1) ståndskogens värde, 2) ersättning för avstående av icke avverkningsmogen skog, 3) markvärde, 4) ersättning för förlorad jaktmark och 5) ersättning för genom överlåtelsen uppkommen värdeminskning å stamfastighet, vilken framträtt i uppkommen brist å husbehovsskog och i minskning av tillgång till betesmark.

Av utredningen framgår att de jordägare, som nödgats avstå mark till kronan, äro samtliga utom en mindre jordbrukare, som haft sin bärning av jordbruket. Å två av fastigheterna födas 11 kor och å de övriga mellan 3 och 6 kor. Det är alltså icke fråga om jordbrukare med stora hemmansarealer av in- och utägojord utan om småbrukare med svag ekonomisk bärkraft, av vilka fyra nödgats avstå hela sin skogsmark och de övriga 40—80 % av skogsmarken. Samtidigt har till resp. hemman hörande betesmark antingen helt gått förlorad eller i betänklig grad minskats, med resultat att en del av den odlade jorden måst utläggas till kulturbete, vilket för med sig minskad skörd och kreatursstock. Följden har blivit, att de som efter avhändelsen

icke kommit att helt sakna tillgång till husbehovsskog lida brist på sådan eller i vart fall sakna erforderlig stödskog. En väsentlig del av värdet i de norrländska jordbruken ligger som bekant i den icke sällan relativt goda skogstillgången. Vetskapen om förefintligheten av i skogstillgången dolt kapital, som vid behov kan lösgöras och nyttiggöras, eller förhoppningen om att inom en nära framtid kunna tillgodogöra sig skogsavkastningen utgör särskilt för de mindre jordbrukarna deras ekonomiska ryggrad. Genom den formellt frivilliga avhändelsen ha de småbrukare, varom här är fråga, icke allenast nödgats frånhända sig i förhållande till deras fastigheters storlek mycket stora skogsarealer utan även, vilket är värre, avhänt sig och framtida hemmansinnehavare rätten till avkastningen därå och detta allt mot en mycket blygsam ersättning. Att de härigenom åsamkat sig själva ekonomiska förluster men framför allt sina fastigheter obotlig skada och försämrat deras reella värden har blivit uppenbart för dem alla och framstått så mycket betänkligare sedan expropriationsärendet avgjorts. I denna bedrövliga situation och ångerköpta ha de övervägt olika vägar för att vinna rättelse och stannat för den enligt min mening enda framkomliga vägen, nämligen att underställa ärendet riksdagens prövning.

Väl kan från kronans sida hävdas, att försäljningen skett genom frivilligt undertecknande av de av kronan upprättade köpekontrakten samt att kronan endast gjort en fördelaktig och juridiskt sett oantastlig affär. Detta är måhända riktigt, ehuru det ligger nära till hands att åberopa bestämmelserna i 30 och 31 §§ avtalslagen. Man kan dock icke komma ifrån att omständigheterna vid detta markförvärv varit sådana, att det moraliska rättsmedvetandet känner sig kränkt. Man må ha i åtanke de rent psykologiska faktorerna i detta sammanhang: en representant för kronan uppträder som köpare och — med den myndighet och opartiskhet allmänheten i regel vill tillerkänna honom — påvisar för hemmansägarna de värden, som deras utskiften äga enligt en av en jägmästare företagen utredning, förelägger dem försäljningskontrakt att undertecknas, låter dem i mer eller mindre förtäckta ordalag förstå att expropriationsanledning föreligger, att ersättningarna i sådant fall med visshet komme att nedskäras, förklarar att beskattning såsom för inkomst icke kommer att drabba den markägare, som innehaft sitt hemman mindre än tio år, samt låter dem förstå, att det hela är brådskande och att de erbjudna ersättningarna äro mer än tillräckliga.

Säljarna å sin sida, av vilka några vid ifrågavarande tidpunkt på grund av beredskapstjänst hade begränsade möjligheter att tillvarata sina intressen, godtogo givetvis ombudets uppgifter i stort sett men vägrade i det längsta att sälja. Man får icke heller begära att en hemmansägare alltid skall vara kompetent att på rak arm kunna värdera ett skogsskifte eller förutse de ekonomiska följderna av försäljning av till hans hemman hörande stödskog och betesmarker. En del av säljarna voro relativt gamla och hade icke i tillräcklig grad följt med prisförändringarna på virkesmarknaden. Andra åter voro i små ekonomiska omständigheter samt skuldsatta och hade härigenom mindre möjligheter att kosta på en värdering av skiftena. De vågade icke heller

riskera en expropriation med långvarigt dröjsmål med ersättningarna, vilka de för övrigt befarade komme att nedskäras vid en eventuell förrättning. Slutligen må erinras om att det vid detta skede av världskriget inom åtskilliga kretsar ansågs mindre opportunt att motsätta sig åtgärder, som kunde främja försvarets intressen. Åtskilliga omständigheter bidrogo sålunda till att säljarna, ehuru flertalet ansågo ersättningarna icke tillfredsställande, funno sig i att efter stor tvekan underteckna försäljningskontrakten.

De övriga delägarna i skifteslaget voro i genomsnitt mera välbärgade och hade härigenom större möjligheter att låta anställa värderingar och anlita juridisk hjälp. När de sedermera efter expropriationen tilldömdes ersättningsbelopp, som med mer än 100 % relativt sett överstego de försäljningssummor, som utgått vid de frivilliga överlåtelseerna, torde det vara lättförklarligt, att denna affär väckt en för kronan pinsam uppmärksamhet i orten. I förevarande fall ha de »tredskande» genom expropriationsförfarande lyckats erhålla en skälig ersättning för den överlåtna egendomen, medan de som gått med på frivillig uppgörelse fått en egendomlig belöning för sitt tillmötesgående.

Den som varit i tillfälle att närmare skärskåda denna sak kan svårigen förlikas med den tanken, att intet kan eller bör göras för att bereda ifrågavarande 11 jordägare gottgörelse av statsmedel. Även om statsmakterna i princip icke böra tillstämja, att en enskild part får rygga ett med kronan ingånget avtal enbart av den anledningen, att det sedermera varder uppenbart, att avtalet uppenbarligen missgynnat parten, äro dock enligt min mening omständigheterna i förevarande fall sådana, att principiella skäl icke böra avhålla från att i efterhand bereda dem gottgörelse för det underpris, som onekligen åsatts ifrågavarande markförvärv. Även om överlåtelseerna formellt sett varit frivilliga, lärer vara uppenbart, att de skett under sådana omständigheter att jordägarna känt sig nödsakade sälja till de priser, som erbjudits dem.

På grund av det anförda hemställes,

att riksdagen måtte besluta att giva ifrågavarande, i bilagan till denna motion angivna jordägare gottgörelse av statsmedel med ett sammanlagt belopp av 80 568 kr. att mellan dem fördelas på sätt bilagan närmare utvisar.

Stockholm den 23 januari 1947.

Nils Jönsson

i Rosshol.

Värderingstabla.

Fastighet	Säljare	Försäld areal, ha				Hemskiftet, ha				Ståndskogen					Ersättning för förtidig avverkning
		Prod. skogs-mark	Odlad jord	Myr	Totalt	Åker	Prod. skogs-mark	Barrskog	Dm''	Reduc. m³	Värde kr.	Löv m³	Värde kr.	Summa kr.	
Rösta 1 ¹⁰	Algot Johansson	—	2:65	—	2:65	—	—	23	6:0	17	à 10: 88		—	à 7: —	65: —/ha
1 ⁹	G. Bigner	28:50	—	3:16	31:66	14:5	14:0	1 850	6:5	1 500	16 320: —	142	994: —	17 314: —	1 852: —
3 ⁵ , 7 5 ⁸ , 13	A. Bäckman	25:00	—	1:80	26:80	13:0	6:5	2 110	7:2	1 898	20 650: —	122	854: —	21 504: —	1 625: —
4 ²	B. Pierre	20:25	—	3:20	23:45	11:0	31:0	1 520	7:6	1 444	15 711: —	82	574: —	16 285: —	1 316: —
1 ¹⁵	J. Eriksson	25:30	—	4:70	30:00	5:0	18:0	2 140	6:1	1 631	17 745: —	100	700: —	18 445: —	1 644: —
1 ¹³	J. Gjedrem	26:10	—	3:90	30:00	11:0	12:0	1 095	6:0	821	8 932: —	95	665: —	9 597: —	1 696: —
5 ⁸	E. Olsson	5:40	—	2:60	8:00	5:0	3:0	244	6:3	192	2 089: —	32	224: —	2 313: —	351: —
4 ⁵	V. Söderberg	2:77	—	1:50	4:27	4:0	—	125	6:2	97	1 055: —	13	91: —	1 146: —	180: —
4 ¹¹	A. Grans stbh.	2:35	—	—	2:35	0:8	—	232	6:9	200	2 176: —	12	84: —	2 260: —	153: —
4 ⁴	N. Karlssons stbh.	2:35	—	—	2:35	2:0	—	232	6:9	200	2 176: —	12	84: —	2 260: —	153: —
Östersem 3 ⁷⁷	Hemmingsson m. fl.	9:65	—	1:90	11:55	—	—	675	6:6	557	6 060: —	48	336: —	6 396: —	627: —
		147:67	2:65	22:76	173:08	66:3	84:5	10 246	6:67	8 557	93 099: —	658	4 606: —	97 705: —	9 597: —
														665: —/ha	

Värderingstabla (forts.).

Fastighet	Markvärde				Jaktvärde kr.	Diverse byggnader kr.	Direkt värdeförlust s:a kr.	Värdeminskning på grund av			Slutvärde kr.	Försäljningssumma kr.	Yrkad ytterligare ersättning kr.
	Skogs-mark	Odlad jord	Myr	Summa kr.				Brist på husbehovsskog kr.	Minskad betesmark kr.	Summa kr.			
Rösta 1 ¹⁰	100: —/ha	600: —/ha	50: —/ha	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 ⁹	—	1 590: —	—	1 590: —	—	10 000: —	11 775: —	—	—	3 225: —	15 000: —	7 500: —	7 500: —
3 ⁵ , 7 5 ⁸ , 13	2 850: —	—	158: —	3 008: —	791: —	—	22 965: —	1 400: —	600: —	2 000: —	24 965: —	12 600: —	12 365: —
4 ²	2 500: —	—	90: —	2 590: —	670: —	—	26 389: —	2 000: —	1 000: —	3 000: —	29 389: —	12 000: —	17 389: —
1 ¹⁵	2 025: —	—	160: —	2 185: —	586: —	—	20 372: —	—	—	—	20 372: —	9 500: —	10 872: —
1 ¹³	2 530: —	—	235: —	2 765: —	750: —	—	23 604: —	1 000: —	600: —	1 600: —	25 204: —	12 000: —	13 204: —
5 ⁸	2 610: —	—	195: —	2 805: —	750: —	—	14 848: —	2 000: —	1 000: —	3 000: —	17 848: —	11 500: —	6 348: —
4 ⁵	540: —	—	130: —	670: —	200: —	—	3 534: —	1 000: —	800: —	1 800: —	5 334: —	3 181: —	2 153: —
4 ¹¹	277: —	—	75: —	352: —	106: —	—	1 784: —	300: —	300: —	600: —	2 384: —	1 250: —	1 134: —
4 ⁴	235: —	—	—	235: —	58: —	—	2 706: —	200: —	—	200: —	2 906: —	1 140: —	1 766: —
Östersem 3 ⁷⁷	235: —	—	—	235: —	58: —	—	2 706: —	200: —	200: —	400: —	3 106: —	1 140: —	1 966: —
	965: —	—	95: —	1 060: —	288: —	—	8 371: —	—	—	—	8 371: —	2 500: —	5 871: —
	14 767: —	1 590: —	1 138: —	17 495: —	4 257: —	10 000: —	139 054: —	8 100: —	4 500: —	15 825: —	154 879: —	74 311: —	80 568: —
							803: —/ha			92: —/ha	895: —/ha	429: —/ha	

477170. Stockholm, Isaac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag, 1947.